

УДК 373.016:796]-053.6:001.814(477)

DOI <https://doi.org/10.37915/pa.vi61.722>Болотникова Т. Г.^{*},
orcid.org/0009-0003-2826-2491

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНОВЛЕННЯ ФІЗКУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ ПІДЛІТКІВ

У статті проаналізовано теоретико-методологічні підходи та джерельну базу дослідження становлення фізкультурної освіти підлітків у закладах шкільної та позашкільної освіти України. На основі узагальнення сучасних наукових підходів до розуміння методології визначено її сутність як системи принципів, методів і засобів організації наукового пізнання, що забезпечує цілісність і логіку дослідницького процесу. Обґрунтовано актуальність дослідження в умовах сучасних соціально-економічних трансформацій, зниження рівня рухової активності підлітків і погіршення стану їхнього здоров'я, що зумовлює потребу вдосконалення теоретичних і методичних засад фізкультурної освіти.

Визначено мету дослідження – аналіз теоретико-методологічних підходів і систематизацію джерельної бази дослідження розвитку фізкультурної освіти підлітків. Розкрито зміст ключових методологічних підходів, зокрема системного, історико-педагогічного, антропологічного, вікового, особистісноорієнтованого, компетентнісного та міждисциплінарного, які забезпечують комплексне вивчення фізкультурної освіти як багатовимірної соціально-педагогічного явища.

Схарактеризовано логіко-структурний алгоритм дослідження, що дозволяє простежити еволюцію змісту, організаційних форм і методичних засад фізкультурної освіти підлітків у взаємозв'язку зі суспільними трансформаціями. Визначено основні чинники, напрямки модернізації, організаційні засади та результати розвитку фізкультурної освіти в різні історичні періоди.

Систематизовано джерельну базу дослідження, яку диференційовано на архівні матеріали, історико-педагогічні праці, першоджерела та бібліотечно-документальні ресурси. Обґрунтовано принципи відбору джерел, зокрема їхню достовірність, репрезентативність і комплексність, що забезпечують об'єктивність наукових висновків.

Зроблено висновок про те, що інтеграція різних методологічних підходів і використання широкої джерельної бази створюють підґрунтя для цілісного дослідження становлення фізкультурної освіти підлітків. Наголошено на потребі подальших міждисциплінарних досліджень із урахуванням сучасних випробувань, зокрема цифровізації, інклюзії та зниження рівня рухової активності молоді.

Ключові слова: освіта, фізкультурна освіта, підлітки, джерельна база, теоретико-методологічні підходи.

Постановлення проблеми. Фізкультурна освіта підлітків у закладах шкільної та позашкільної освіти є важливою складовою формування фізично здорової, соціально активної та гармонійно розвиненої особистості. В умовах сучасних суспільних трансформацій, зниження рівня рухової активності молоді, погіршення стану її здоров'я та зростання впливу цифрового середовища особливої актуальності набуває проблема вдосконалення змісту, форм і методів фізкультурної освіти.

Сучасний стан наукових досліджень свідчить про наявність значного теоретичного доробку у сфері фізичного виховання, однак питання теоретико-методологічного обґрунтування дослідження становлення фізкультурної освіти підлітків та систематизації її джерельної бази залишаються недостатньо узагальненими. Наявні наукові підходи

^{*}© Болотникова Т. Г.

характеризуються різноманітністю, фрагментарністю та відсутністю єдиного концептуального бачення, що ускладнює комплексне вивчення цього явища.

Особливої уваги потребує визначення методологічних засад дослідження фізкультурної освіти підлітків як багатовимірного соціально-педагогічного феномену, що поєднує педагогічні, медико-біологічні, психологічні та соціокультурні аспекти. Важливим є також обґрунтування принципів формування репрезентативної джерельної бази, яка забезпечує об'єктивність відтворення історичного розвитку фізкультурної освіти.

Отже, актуальність проблеми зумовлена потребою комплексного аналізу теоретико-методологічних підходів і систематизації джерельної бази дослідження становлення фізкультурної освіти підлітків, що сприятиме поглибленню наукових знань і вдосконаленню сучасної освітньої практики.

Аналіз досліджень. Теоретико-методологічні засади наукового пізнання та організації дослідницької діяльності були обґрунтовані у працях вітчизняних і зарубіжних учених, які розглядали методологію як систему принципів, підходів і методів дослідження складних соціально-педагогічних явищ. Наукові розвідки в цій галузі охоплюють філософський, загальнонауковий і спеціальнонауковий рівні методології, визначають її структуру, функції та роль у формуванні логіки дослідження.

У сучасних дослідженнях значна увага приділяється системному, історико-педагогічному, антропологічному, особистісноорієнтованому, компетентнісному та міждисциплінарному підходам, які забезпечують комплексне вивчення освітніх процесів і явищ. Ці підходи дозволяють аналізувати об'єкти дослідження як цілісні системи, ураховувати їх розвиток у контексті суспільно-історичних умов, а також розкривати взаємозв'язок між індивідуальними, соціальними та педагогічними чинниками.

Проблеми розвитку фізкультурної освіти підлітків відображені в наукових працях, присвячених теорії і методиці фізичного виховання, організації освітнього процесу, формуванню здорового способу життя та розвитку особистості засобами рухової активності. У дослідженнях висвітлюються питання змісту, форм і методів фізкультурної діяльності, а також впливу соціальних і освітніх трансформацій на розвиток фізкультурної освіти.

Водночас аналіз наукових праць засвідчує, що питання теоретико-методологічного обґрунтування дослідження становлення фізкультурної освіти підлітків та систематизації її джерельної бази залишаються недостатньо розробленими. Наявні дослідження характеризуються фрагментарністю, різноманітністю підходів і відсутністю цілісного бачення проблеми, що ускладнює комплексний аналіз її розвитку в історичній ретроспективі.

Отже, існує потреба поглибленого аналізу теоретико-методологічних підходів і джерельної бази дослідження становлення фізкультурної освіти підлітків, що дозволить систематизувати наукові знання, визначити основні тенденції її розвитку та окреслити перспективні напрямки подальших наукових пошуків.

Метою статті є аналіз теоретико-методологічних підходів та джерельної бази дослідження становлення фізкультурної освіти підлітків.

Викладення основного матеріалу. Методологію доцільно розглядати як концептуальне осмислення фундаментальних проблем науки, що поєднує філософський і власне науковий виміри. Прийнято розмежовувати філософську методологію, яка визначає загальні принципи пізнання, та наукову методологію, що конкретизує способи організації дослідницької діяльності.

У сучасному трактуванні методологія постає як система уявлень про структуру наукового пізнання, його принципи, інструменти й способи реалізації. Вона інтегрує сукупність підходів до розуміння закономірностей розвитку об'єктів, визначає логіку

дослідження та взаємозв'язок між його складниками. Основне призначення методології полягає в упорядкуванні пізнавального процесу та забезпеченні можливості практичного застосування отриманих результатів [1].

Методологічний аналіз дозволяє встановити взаємозалежність між об'єктом і предметом дослідження, його метою, завданнями, методами та процедурними інструментами. Вона окреслює проблемне поле, визначає послідовність розв'язання поставлених завдань і теоретичну спрямованість отриманих висновків. Сучасні методологічні підходи активно спираються на системне мислення, загальну теорію систем і принципи комплексного аналізу.

Важливе місце в дослідницькій практиці посідає моделювання, яке дає змогу вивчати явища опосередковано – через створення моделей, що відтворюють суттєві характеристики об'єкта. Такий підхід застосовується щодо різноманітних процесів – від соціальних до природничих, коли безпосереднє експериментування є обмеженим або неможливим.

Системний підхід відображений у загальнонаукових методах, зокрема порівнянні, описі та експерименті. Теоретичні положення й методи дослідження перебувають у тісному взаємозв'язку: теорія формує підґрунтя для вибору методів, а методи своєю чергою уточнюють і конкретизують теоретичні конструкції. Теорія постає як упорядкована система знань, спрямована на пояснення закономірностей функціонування об'єктів, тоді як метод є способом реалізації пізнавальної діяльності.

Будь-яке наукове пізнання здійснюється на емпіричному та теоретичному рівнях. Емпіричний рівень пов'язаний із фіксацією фактів, їх кількісною та якісною характеристикою за допомогою спостереження, аналізу, індукції й дедукції. Натомість теоретичний рівень охоплює абстрагування, узагальнення, формування гіпотез і мисленнєві експерименти. Узаємодія цих рівнів забезпечує цілісність дослідницького процесу.

Методика дослідження передбачає використання конкретних процедур і технічних засобів, що дозволяють отримати об'єктивні дані про властивості явищ. Вона спрямована на вирішення окремих завдань і конкретизацію загального методу. Метод є ширшою категорією, яка об'єднує теоретичні засади та практичні інструменти пізнання.

Розвиток науки зумовив формування окремої галузі знань – наукознавства, що досліджує закономірності функціонування наукової діяльності, її структуру, динаміку та взаємодію з іншими сферами суспільства. Наукознавство аналізує тенденції розвитку науки, її організаційні механізми, взаємозв'язки між дисциплінами, а також здійснює прогнозування й критичне оцінювання наукових концепцій.

Дослідження розвитку фізкультурної освіти підлітків потребує комплексного методологічного обґрунтування, що забезпечує цілісність наукового аналізу, об'єктивність інтерпретації джерел і концептуальну завершеність отриманих результатів. З огляду на багатовимірність феномену фізкультурної освіти, яка поєднує педагогічні, соціальні, медико-біологічні та культурно-історичні складові, методологія дослідження вибудовується на засадах інтеграції загальнонаукових і спеціальних підходів.

Базовим у дослідженні є системний підхід, що дозволяє розглядати фізкультурну освіту підлітків як цілісну динамічну систему, структурними компонентами якої є цілі, зміст, форми, методи, засоби та результати освітнього процесу. У межах цього підходу фізкультурна освіта трактується як підсистема загальної освіти, що взаємодіє із соціальним середовищем, інституційними умовами та індивідуальними особливостями розвитку підлітка. Системний аналіз забезпечує виявлення внутрішніх і зовнішніх зв'язків, закономірностей функціонування та тенденцій трансформації фізкультурної освіти в різні історичні періоди.

Важливого значення набуває історико-педагогічний підхід, який дає змогу простежити генезу теоретичних засад і практик фізичного виховання підлітків у контексті

суспільно-політичних і культурних змін. Застосування принципів історизму та наукової об'єктивності забезпечує реконструкцію етапів становлення фізкультурної освіти, виявлення провідних педагогічних ідей та визначення їхнього впливу на сучасні освітні моделі. У межах цього підходу особлива увага приділяється аналізу наукових концепцій, нормативних документів, навчально-методичних матеріалів і практичного досвіду організації фізкультурної діяльності.

Антропологічний та віковий підходи дозволяють урахувати специфіку підліткового періоду як особливого етапу онтогенезу, що характеризується інтенсивними морфо-функційними та психоемоційними змінами. Фізкультурна освіта розглядається не лише як засіб розвитку фізичних якостей, а і як чинник формування особистісної ідентичності, соціальної активності та ціннісного ставлення до здоров'я. У цьому контексті підліток є активним суб'єктом освітнього процесу, а не лише об'єктом педагогічного впливу.

Особистісноорієнтований підхід визначає пріоритет індивідуальних потреб, можливостей і мотиваційних установок здобувачів освіти. Він передбачає диференціацію змісту та методів фізкультурної діяльності з урахуванням рівня фізичної підготовленості, стану здоров'я, інтересів і соціального досвіду підлітків. Застосування цього підходу сприяє формуванню стійкої мотивації до рухової активності та розвитку навичок саморегуляції.

Компетентнісний підхід забезпечує орієнтацію дослідження на результати фізкультурної освіти, що виражаються у сформованості здоров'язбережної, рухової та соціальної компетентностей. У межах цього підходу фізкультурна освіта трактується як процес набуття інтегрованих знань, умінь і ціннісних орієнтацій, необхідних для підтримання фізичного благополуччя та активної життєвої позиції [3].

Міждисциплінарний підхід є методологічною основою інтеграції педагогічних, медико-біологічних, психологічних і соціологічних аспектів дослідження. Така інтеграція дозволяє комплексно оцінити вплив фізкультурної освіти на фізичний розвиток, психоемоційний стан і соціалізацію підлітків, а також визначити механізми адаптації освітнього процесу до сучасних випробувань.

Сукупність зазначених методологічних підходів забезпечує наукову валідність дослідження розвитку фізкультурної освіти підлітків, створює підґрунтя для комплексного аналізу історичних тенденцій і сучасних трансформацій та дозволяє сформулювати концептуальні засади її подальшого вдосконалення.

Проаналізувавши сучасні підходи до здійснення історико-педагогічних досліджень, для ретроспективного аналізу розвитку фізкультурної освіти підлітків доцільно використовувати логіко-структурний алгоритм, який дозволяє системно простежувати еволюцію змісту, організації та методичних засад фізкультурної освіти підлітків у взаємозв'язку із суспільними трансформаціями та розвитком педагогічної думки.

Перший блок аналізу охоплює чинники трансформації фізкультурної освіти підлітків, які розглядаються у взаємозв'язку суспільно-політичних і педагогічних процесів. До них належать зміни суспільного устрою та політичних режимів, особливості державної політики у сфері освіти, узаємодія педагогічної спільноти з державними інституціями, а також потреби особистості й суспільства, що визначали зміст і спрямування фізичного виховання підлітків у шкільному та позашкільному середовищі.

Другий аспект дослідження пов'язаний із визначенням провідних принципів, концептуальних ідей та напрямків модернізації фізкультурної освіти підлітків, що формувалися під впливом розвитку педагогічної науки, теорії і методики фізичного виховання, а також міжнародного досвіду організації фізкультурно-оздоровчої діяльності молоді.

Третій компонент передбачає аналіз організаційних засад розвитку фізкультурної освіти, зокрема етапів освітніх реформ, які впливали на зміст, структуру та форми реалізації фізичного виховання у шкільних і позашкільних закладах. У цьому контексті

розглядаються механізми впровадження реформ, нормативно-правові інструменти та педагогічні технології, що забезпечували їх реалізацію.

Четвертий напрямок дослідження стосується узагальнення наукових ідей та концепцій вітчизняних і зарубіжних учених, спрямованих на вдосконалення системи фізкультурної освіти підлітків, розширення її виховного, оздоровчого та соціалізаційного потенціалу.

П'ятий аспект полягає у визначенні результатів трансформацій фізкультурної освіти, зокрема їхнього впливу на фізичний розвиток, стан здоров'я, формування рухової культури та виховання підлітків, а також на задоволення індивідуальних і суспільних потреб у зміцненні здоров'я молодого покоління [2].

Шостий блок аналізу спрямований на узагальнення наслідків історичного розвитку фізкультурної освіти підлітків, що дозволяє виявити як позитивний педагогічний досвід, так і недоліки або помилки, яких варто уникати в подальшому розвитку системи фізичного виховання. Урахування цих закономірностей створює підґрунтя для вдосконалення сучасних підходів до організації фізкультурної освіти підлітків у закладах шкільної та позашкільної освіти.

Відомо, що наукова цінність історико-педагогічного дослідження значною мірою визначається повнотою та репрезентативністю його джерельної бази. Саме вона забезпечує можливість усебічного висвітлення розвитку досліджуваного явища, дозволяє відтворити ключові факти, тенденції та особливості становлення фізкультурної освіти підлітків у конкретних історичних умовах. Тому формування джерельної бази передбачало ретельний відбір матеріалів, обґрунтування методологічних підходів та визначення методики роботи з історико-педагогічними джерелами.

Під час добору джерел дослідження розвитку фізкультурної освіти підлітків у закладах шкільної та позашкільної освіти України варто враховувати низку наукових принципів.

По-перше, інформація, що міститься в різних джерелах, має взаємно доповнювати одна одну, бути різноманітною за походженням та змістом і забезпечувати комплексне відображення всіх основних аспектів становлення й розвитку фізкультурної освіти підлітків.

По-друге, використані джерела мають забезпечувати достовірність і надійність первинної інформації. Це передбачає використання документів і матеріалів, що містять повні та об'єктивні відомості про організацію фізичного виховання підлітків, зміст навчальних програм, діяльність шкільних і позашкільних закладів, а також про педагогічні ідеї та практики відповідних історичних періодів.

По-третє, оскільки результатом аналізу джерельної бази є формування наукових узагальнень і висновків щодо розвитку фізкультурної освіти підлітків упродовж досліджуваного періоду, відібрані джерела мають забезпечувати максимально повне охоплення історичних фактів, подій і тенденцій, що характеризують еволюцію системи фізичного виховання в Україні.

Отже, сформована джерельна база створює необхідні передумови для об'єктивного аналізу історичного розвитку фізкультурної освіти підлітків у закладах шкільної та позашкільної освіти та дозволяє здійснити науково обґрунтовані висновки щодо її теоретико-методологічних засад [1].

Джерела для наукового дослідження становлення фізкультурної освіти підлітків можна диференціювати на чотири групи [4]:

До першої групи належать архівні матеріали, що містять документи органів народної освіти та виконавчих комітетів; постанови та циркулярні документи, накази й розпорядження, річні звіти навчальних закладів, протоколи засідань і плани роботи окружних рад фізичної культури, предметних методичних комісій, навчально-виховного відділу шкіл та інші, а також програми й навчальні плани з фізичної культури.

Другу групу становлять історико-педагогічні праці, у яких висвітлено загальні проблеми розвитку педагогічної науки, становлення теорії фізичної культури і спорту, теорії виховання, а також наукову спадщину видатних педагогів, філософів, фізіологів і державних діячів, причетних до формування змісту й організаційних засад загальної фізичної підготовки учнів закладів загальної середньої освіти.

Третю групу складають першоджерела – автентичні наукові матеріали, зокрема статті, брошури, монографії та дисертаційні дослідження, опубліковані або захищені українськими авторами у період, що є предметом нашого аналізу.

Четверту групу джерел становлять бібліотечно-документальні матеріали, зокрема фонди наукових бібліотек, що містять періодичні та інформаційно-методичні видання досліджуваного періоду. До них належать бюлетені Народного комісаріату освіти, інформаційні збірники, методичні листи, довідкові та оглядові матеріали, які відображають поточний стан розвитку освітньої політики, практики фізичного виховання та організаційно-методичні підходи у сфері фізкультурної освіти учнів [2].

Перша група джерел:

– Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВОВ України) (Ф.166: опис 15, т.4: № справи 4443, 4444, 4450, 4605, 4607, 4758, 4760, 6351, 6355, 6617; т.1: 23, 24, 126, 127, 128, 286, 895, 896, 1069, 1070, 1082, 1084, 1085, 1086, 1110; т.2: 1232, 1239, 1413, 1423, 1587, 1593, 1782, 1789; т.3: 2671, 2682, 2710, 2895, 2949, 2950, 2951, 2952, 3021, 3221. Р-4621: опис 1: № справи 65; опис 73: № справи 12, 15, 20, 97, 75, 76, 100, 101, 116);

– Державний архів м. Києва виконавчого органу Київської міської ради (Ф.Р.192: опис 1: № справи 47, 60, 62, 69, 77, 101, 120; опис 5: № справи 10, 16; опис 8: № справи 11, 15; опис 9: № справи 20, 21, 23, 42, 54, 58, 65, 80, 100, 101, 106, 108, 113, 117, 120, 121, 125, 129, 133, 140; Ф.Р.332: опис 1: № справи 1, 2; Ф.Р.745: опис 1: 2, 4, 10, 13, 20, 24, 97; опис 2: 1, 7, 9, 15, 17, 26, 31, 33, 36; опис 3: № справи 12, 15, 26, 37, 40, 50, 67, 79, 80, 83, 94);

– Центральний державний архів громадських об'єднань та україніки (Ф 7: опис 20: № справи 1074, 3142, 3783, 4226, 4227, 742, ; опис 6: № справи 2327; опис 17: № справи 426).

Друга група джерел:

– праці українських учених С. Гайдучка, О. Бутовського, І. Боберського, П. Франка, О. Тисовського, С. Русової, Я. Чепіги-Зеленкевича, Г. Ващенко, С. Сірополка, В. Сухомлинського, М. Амосова, Т. Круцевич, Б. Шияна, В. Кузьменка, М. Зубалія, Н. Слюсаренко, О. Дубогай, Є. Приступи, А. Цюся, О. Пронікова, Г. Шамардіної, О. Худолія, О. Янкович, Т. Плачинди, які розглядали питання теорії та методики фізичного виховання і фізичної культури, розвитку фізкультурної освіти, формування особистості засобами рухової активності, організації навчально-виховного процесу у шкільних і позашкільних закладах, а також історико-педагогічні аспекти становлення й еволюції системи фізичного виховання в Україні.

Третя група джерел – дисертаційні дослідження, монографії, навчальні посібники, підручники, статті у періодичних наукових виданнях, що включені до переліку фахових видань України, до наукометричних баз, зокрема Scopus, Web of Science Core Collection та ін., тематичні наукові збірники, матеріали наукових і науково-практичних міжнародних та всеукраїнських конференцій, звіти Академії педагогічних наук України та інші документи, які були видані з 20-х років ХХ ст. по 20-ті роки ХХІ ст.

Четверта група джерел – фонди НБУ ім. В.І. Вернадського, Миколаївської обласної універсальної наукової бібліотеки, бібліотек закладів вищої освіти (НУК ім. адмірала Макарова, МНУ ім. В. О. Сухомлинського, КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти»: бюлетені Народного комісаріату освіти, інформаційні збірники, методичні листи, довідкові та оглядові матеріали тощо).

Висновки. Отже, здійснений аналіз засвідчує, що дослідження становлення фізкультурної освіти підлітків потребує чіткого теоретико-методологічного

обґрунтування, яке забезпечує цілісність, наукову об'єктивність і логіку пізнавального процесу. Установлено, що методологія є системотвірним компонентом дослідження, який інтегрує філософські та наукові підходи, визначає взаємозв'язок між його складниками та сприяє отриманню обґрунтованих результатів.

Обґрунтовано доцільність використання комплексу взаємопов'язаних методологічних підходів, зокрема системного, історико-педагогічного, антропологічного, вікового, особистісноорієнтованого, компетентнісного та міждисциплінарного, які забезпечують багатовимірний аналіз фізкультурної освіти підлітків як складного соціально-педагогічного явища. Застосування логіко-структурного алгоритму дослідження дозволяє послідовно простежити еволюцію змісту, організаційних форм і методичних засад фізкультурної освіти у взаємозв'язку із суспільними трансформаціями.

Установлено, що наукова достовірність дослідження значною мірою визначається повнотою та репрезентативністю джерельної бази. Систематизація джерел за основними групами (архівні матеріали, історико-педагогічні праці, першоджерела, бібліотечно-документальні ресурси) та дотримання принципів їх добору (достовірності, комплексності, взаємодоповнюваності) створюють передумови для об'єктивного відтворення історичного розвитку фізкультурної освіти підлітків.

Отже, інтеграція методологічних підходів і ґрунтовна джерельна база забезпечують наукову валідність дослідження, дозволяють виявити закономірності становлення фізкультурної освіти підлітків і є основою для її подальшого вдосконалення в умовах сучасних освітніх викликів. Це може бути більш детально обґрунтовано в подальших наукових дослідженнях.

Список використаних джерел:

1. Адаменко О. В. Методологія формування джерельної бази історико- педагогічного дослідження. *Педагогічний дискурс* : зб. наук. праць / голов. ред. І. М. Шоробура. Хмельницький, 2013. Вип. 15. С. 10–13.
2. Рошчін І. Г. Теорія і практика загальної фізичної підготовки старшокласників загальноосвітніх шкіл України (1932–2011 рр.) : дис. ... д-ра. пед. наук : 13.00.01; Тернопільський нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. Тернопіль, 2016. 468 с.
3. Сухомлинська О. В. Періодизація педагогічної думки в Україні: кроки до нового виміру. *Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем*. К. : АПН, 2000. С. 47–65.
4. Цибанюк О. О. Теорія та практика фізичного виховання учнівської молоді в навчальних закладах Румунії (кінець XIX – початок XXI століття) : дис. ... д-ра. пед. наук : 13.00.01; Чернівецький нац. ун-т імені Ю. Федьковича. Чернівці, 2024. 597 с.

References:

1. Adamenko, O. V. (2013). Metodolohiia formuvannia dzherelnoi bazy istoryko- pedahohichnoho doslidzhennia [Methodology for forming a source base for historical and pedagogical research]. *Pedahohichnyi dyskurs*, 15, 10–13 [in Ukrainian].
2. Roshchin, I. H. (2016). Teoriia i praktyka zahalnoi fizychnoi pidhotovky starshoklasnykiv zahalnoosvitnikh shkil Ukrainy (1932–2011) [Theory and practice of general physical training of senior secondary schools students of Ukraine (1932–2011)]. (Doctor's Dissertation). Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University. Ternopil [in Ukrainian].
3. Sukhomlynska, O. V. (2000). Periodyzatsiia pedahohichnoi dumky v Ukraini: kroky do novoho vymiru [Periodization of pedagogical thought in Ukraine: steps towards a new dimension]. *Istoryko-pedahohichnyi protses: novi pidkhody do zahalnykh problem*, 47–65 [in Ukrainian].
4. Tsybaniuk, O. O. (2024). Teoriia ta praktyka fizychnoho vykhovannia uchnivskoi molodi v navchalnykh zakladakh Rumunii (kinets XIX – pochatok XXI stolittia) [Theory and practice of physical education of schoolchildren in educational institutions of Romania (late XIX – early XXI century)]. (Doctor's Dissertation). Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. Chernivtsi [in Ukrainian].

Bolotnykova T. H.,
orcid.org/0009-0003-2826-2491

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FRAMEWORKS FOR RESEARCHING THE DEVELOPMENT OF ADOLESCENT PHYSICAL EDUCATION

The article analyses theoretical and methodological approaches and the body of sources for research on the formation of physical education for adolescents in school and extracurricular settings in Ukraine. Based on the synthesis of modern scientific approaches to understanding methodology, its essence is determined as a system of principles, methods and tools of organizing scientific knowledge, which ensures the integrity and logic of the research process. The relevance of the study is substantiated in the context of modern socio-economic transformations, a decrease in the level of physical activity of adolescents and the deterioration of their health, which necessitates improvements in the theoretical and methodological foundations of physical education. The purpose of the article is to analyse of theoretical and methodological approaches and to systematize the body of sources for research on the formation of physical education for adolescents. The content of key methodological approaches is outlined, in particular systemic, historical-pedagogical, anthropological, age-specific, learner-centered, competency-based and interdisciplinary, which provide a comprehensive study of physical education as a multidimensional social and pedagogical phenomenon.

The logical and structural framework of the study is described, which allows the researcher to trace the evolution of the content, organizational forms and methodological principles of physical education of adolescents in connection with broader social transformations. The main factors, directions of modernization, organizational principles and results of the development of physical education in different historical periods are determined.

The body of sources base of the study is systematized, and classified into archival materials, historical and pedagogical works, primary sources and library and documentary resources. The principles of source selection are substantiated, in particular their reliability, representativeness and comprehensiveness, which ensure the objectivity of scientific conclusions.

It is concluded that the integration of various methodological approaches and the use of a wide body of source create the basis for a holistic study of the formation of physical education of adolescents. The need for further interdisciplinary research is emphasized, taking into account modern challenges, in particular digitalization, inclusion and declining levels of physical activity among young people.

Key words: education, physical education, adolescents, source base, theoretical and methodological approaches.

Дата надходження статті: 05.12.2025 р.

Прийнято до публікації: 25.12.2025 р.

Опубліковано: 16.01.2026 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, доцент Лелека В. М.

УДК 373.5.091.6:727.054:5]”1959/2022”

DOI <https://doi.org/10.37915/pa.vi61.723>

Романов О. М.,
orcid.org/0009-0008-2510-6473

ЕВОЛЮЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО КІНО У ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ: ВІД ЕКРАННИХ ЗАСОБІВ ДО ЦИФРОВОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА (ДРУГА ПОЛОВИНА XX – ПОЧАТОК XXI СТ.)

У статті описано еволюцію впродовж другої половини XX – початку XXI століття використання навчального кіно у шкільній освіті як невід’ємної складової розвитку екранних засобів навчання та модернізації освітнього середовища. Обґрунтовано, що його виникнення

*© Романов О. М.